

ZAJEDNIČKA RIJEČ IZMEĐU NAS I VAS

U ime Boga, Samilosnog i Milosrdnog

Povodom Ramazanskog Bajrama 1428. A.H./13. listopada 2007. godine i prve godišnjice Otvorenoga pisma 38 muslimanskih učenjaka Njegovoj Svetosti papi Benediktu XVI.,

Otvoreno pismo i poziv muslimanskih vjerskih vođa

- Njegovoj Svetosti papi Benediktu XVI.,
- Njegovoj Presvetosti Bartolomeju I., patrijarhu Konstantinopola, Novog Rima,
- Njegovu blaženstvu Theodoru II., papi i patrijarhu Aleksandrije i cijele Afrike,
- Njegovu blaženstvu Ignaciju IV., patrijarhu Antiohije i cijeloga Istoka,
- Njegovu blaženstvu Teofilu III., patrijarhu Svetog grada Jeruzalema,
- Njegovu blaženstvu Alekseju II., patrijarhu Moskve i cijele Rusije,
- Njegovu blaženstvu Pavlu, patrijarhu Beograda i Srbije,
- Njegovu blaženstvu Danijelu, patrijarhu Rumunjske,
- Njegovu blaženstvu Maksimu, patrijarhu Bugarske,
- Njegovu blaženstvu Iliji II., nadbiskupu Mtskheta-Tbilisija, patrijarhu-katolikosu cijele Gruzije,
- Njegovu blaženstvu Krizostomu, nadbiskupu Cipra,
- Njegovu blaženstvu Kristodulosu, nadbiskupu Atene i cijele Grčke,
- Njegovu blaženstvu Savi, metropolitu Varšave i cijele Poljske,
- Njegovu blaženstvu Anastaziju, nadbiskupu Tirane, Dueresa i cijele Albanije,
- Njegovu blaženstvu Kristoforu, metropolitu Češke i Slovačke Republike,
- Njegovoj Svetosti papi Šenudi III., papi u Aleksandriji i patrijarhu cijele Afrike na Apostolskoj stolici svetog Marka,
- Njegovu blaženstvu Karekinu II., vrhovnom patrijarhu i katoli-

- kosu svih Armenaca,
- Njegovu blaženstvu Ignaciju Zaku I., patrijarhu Antiohije i cijelog Istoka, vrhovnom poglavaru Opće sirijske ortodoksne crkve,
  - Njegovoj Svetosti Mar Tomi Didimu I., katolikosu Istoka na Apostolskoj stolici svetog Tome i metropolitu Malankara,
  - Njegovoj Svetosti Abune Paulosu, petom patrijarhu i katolikosu Etiopije, igumanu manastira sv. Tekle Hajmonta, nadbiskupu Aksiuma
  - Njegovu blaženstvu Mar Dinki IV., patrijarhu Svete katoličke apostolske sirijske crkve na Istoku,
  - Njegovoj prečasnosti Rovanu Williamsu, nadbiskupu u Canterburyju,
  - Prečasnomo Marku S. Hansonu, predsjedavajućem biskupu Evangeličke luteranske crkve u Americi, i predsjedavajućem Svjetske luteranske zajednice,
  - Prečasnomo Georgeu H. Freemanu, glavnom tajniku Svjetskog vijeća metodista,
  - Prečasnomo Davidu Coffeyu, predsjedniku Svjetskog saveza metodista,
  - Prečasnomo Setriju Nyomiju, generalnom tajniku Svjetskog saveza reformiranih crkava,
  - Prečasnomo dr. Samuelu Kobiai, generalnom tajniku Svjetskog saveza crkava,
  - i poglavarima kršćanskih crkava, svugdje...

U ime Boga, Milostivog, Samilosnog

Zajednička riječ između nas i vas

(Sažetak i pregled)

Muslimani i kršćani zajedno čine preko polovice stanovništva svijeta. Bez mira i pravde između tih dviju vjerskih zajednica, ne može biti istinskog mira u svijetu. Budućnost svijeta ovisi o miru između muslimana i kršćana.

Osnova za taj mir i razumijevanje već postoji. Dijelom su to temeljna pravila koja se nalaze u obje vjere: ljubav prema jednomo Bogu i ljubav prema bližnjemu. Ta načela nalaze se više puta u svetim tekstovima islama i kršćanstva. Jedinstvo Boga, nužnost ljubavi prema Njemu, kao i nužnost ljubavi prema bližnjemu, jest dakle zajednička

podloga islama i kršćanstva. Evo samo nekoliko primjera:

O Božjem jedinstvu, Bog kaže u Časnom Kur'anu: *Reci: „On, Allah, jedan je! Allah je utočište svakome!“* (Al-Ikhlās, 112,1-2). O nužnosti ljubavi prema Bogu, Bog kaže u Časnom Kur'anu: *„I ime Gospodara svoga ti spominji i sasvim se Njemu posveti!“* (Al-Muzzammil, 73,8). O potrebi ljubavi prema bližnjemu prorok Muhamed, s. a. v. s., kaže: *„Nitko od vas nema vjere dok ne želi svome bližnjemu ono što sebi želi.“*

U Novom zavjetu, Isus Krist, a. s., rekao je: *„Prva je: Slušaj, Izraele: Gospodin Bog naš Gospodin je jedini. Zato ljubi Gospodina Boga svojega iz sveg srca svojega, i iz sve duše svoje i iz svega uma svojega i iz sve snage svoje. Druga je: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga. Nema druge zapovijedi veće od tih.“* (Mk 12,29-31)

U Časnom Kur'anu, Svevišnji Bog traži od muslimana da ovako pozivaju kršćane (i Židove - *Narod Pisma*):

Ti reci: „O sljedbenici Knjige! Hodite k Riječi jednakoj i nama i vama: da nikome osim Allahu ne robujemo, da Mu nikoga ne pridružujemo, i da jedni druge, osim Allaha, gospodarima ne uzimamo!“ Pa, ako se okrenu, vi recite: „Svjedoci budite da smo mi muslimani Allahu predani!“ (Aal 'Imran 3,64)

Riječi: *da Mu nikoga ne pridružujemo* odnose se na jedinstvo Boga, a riječi: *da nikom osim Allahu ne robujemo*, odnose se na potpunu odanost Bogu. Dakle, sve se odnose na *prvu i najveću zapovijed*. Prema jednom od najstarijih i najautoritativnijih komentara o Časnom Kur'anu, riječi: *da jedni druge, osim Allaha, gospodarima ne nazivamo*, znače da se nitko od nas ne smije pokoravati drugima i pri tome kršiti ono što je Bog zapovjedio. To se odnosi na drugu zapovijed jer pravda i sloboda religije ključni su dio ljubavi prema bližnjemu.

Tako u poslušnosti Časnom Kur'anu, mi kao muslimani pozivamo kršćane da se zajedno s nama usredotoče na ono što nam je zajedničko, a također je vrlo bitno za našu vjeru i postupanje: dvije zapovijedi ljubavi.

*U ime Boga, Svemilosnog, Samilosnog
I neka Bog dadne pokoj i blagoslov proroku Muhamedu*

ZAJEDNIČKA RIJEČ IZMEĐU NAS I VAS

*U ime Boga, Svemilosnog, Samilosnog
A ti Putu Gospodara svoga pozovi mudročću i savjetom lijepim*

*i s njima ti raspravljaj na način najljepši!
Doista, Gospodar tvoj najbolje zna tko je skrenuo s Puta Njegova,
i On najbolje poznaje one na Pravi Put upućene.
(Časni Kur'an, Al-Nahl, 16,125)*

(I.) LJUBAV PREMA BOGU

LJUBAV PREMA BOGU U ISLAMU

Svjedočanstva vjere

Središnje vjerovanje islama sastoji se od dva svjedočanstva vjere ili Šehadeta¹, koja tvrde da: *nema boga osim Boga, Muhamed je poslanik Božji*. Ta su dva svjedočanstva uvjet bez kojeg nema islama. Muškarac ili žena koji svjedoče ta dva svjedočanstva su musliman ili muslimanka, a onaj ili ona koji ih poriče nije musliman ni muslimanka. Štoviše, prorok Muhamed, s. a. v. s., rekao je: *Najbolji je spomen: „Nema boga doli Boga ....“*²

Najbolje što su svi proroci rekli

Nadovezujući se na *najbolji spomen*, prorok Muhamed je također rekao: *Najbolje što sam ja rekao - ja i proroci koji dođoše prije mene - jest: „Nema boga osim Boga, On je Jedini, On nema pridruženoga, Njegovo je vrhovništvo i uzvišenost, i On ima moć nad svim stvarima.“*³ Izrazi koji prate prvo svjedočanstvo vjere svi su iz Časnog Kur'ana; svaki opisuje određeni način ljubavi prema Bogu i privrženost Njemu.

Riječi: *On je jedini*, muslimane podsjećaju da njihova srca⁴ trebaju biti potpuno odana jedinome Bogu, jer Bog kaže u Časnom Kur'anu: *„Allah ni jednom čovjeku nije dao srca dva u njegovim prsima“* (Al-Ahzab, 33,4). Bog je, dakle, apsolutan i odanost njemu treba biti potpuno iskrena.

Riječi: *On nema pridruženoga* podsjećaju muslimane da trebaju ljubiti Boga na jedinstven način, bez suparnika u svojim dušama, jer Bog kaže u Časnom Kur'anu: *„Ima ljudi koji kumire, a ne Allaha, uzimaju, pa ih vole kao što se voli Allah! Ali, oni koji vjeruju, Allaha još više vole!...“* (Al-Baqarah, 2,165). Uistinu: *„A potom im se kože njihove i srca njihova raznježe kada se Allah spomene...“* (Al-Zumar, 39,23)

Riječi: *Njegovo je vrhovništvo* trebaju podsjećati muslimane da njihove misli i shvaćanja moraju u potpunosti biti usmjerene Bogu, jer

vrhovništvo obuhvaća sve u prirodi i što postoji te sve što um može spoznati. Sve je u Božjim rukama, jer Bog kaže u Časnom Kur'anu: „Slavljen neka je Onaj u Čijoj ruci je sva vlast, On je svemogući.“ (Al-Mulk, 67,1).

Riječi: *Njegova je hvala podsjeća muslimane da moraju biti zahvalni Bogu i vjerovati Njemu svim svojim osjećajima i emocijama.* Bog kaže u Časnom Kur'anu:

„A da ih upitaš: Tko je stvorio nebesa i Zemlju potčinio Sunce i Mjesec? - sigurno bi odgovorili: 'Allah!' Kuda se onda okreću? Allah obilno opskrbu dariva kome hoće od svojih robova, a nekima i uskraćuje je! Allah zbilja zna sve! A ako ih upitaš: Tko s neba spušta vodu i njome oživljava zemlju nakon obamrlosti njene? - Allah! - sigurno će reći. Ti reci: Hvala Allahu! Ali većina njih ne razumije...“ (Al-'Ankabut, 29,61-63)⁵

Za sve te darove i još mnogo toga, ljudska bića moraju uvijek biti zaista zahvalna:

„Allah je Onaj Koji je nebesa i Zemlju stvorio, Onaj Koji kišu s neba spušta i njome plodove izvodi vama za opskrbu! Vama je i lađu potčinio da morem plovi po Njegovoj odredbi, a i rijeke na korišćenje dao vam je. On vam je Sunce i Mjesec, koji neprestano jezde, da se koristite dao, i noć i dan vama potčinio!“ (Ibrahim, 14,32 - 34)⁶

Zaista, Fatiha - najsajnije poglavlje u Časnom Kur'anu⁷ - počinje hvalom Bogu:

„Hvala Allahu, Gospodaru svjetova, Svemilosnom, Samilosnom, vladaru Dana Sudnjega! Samo tebi robujemo i samo od tebe pomoć tražimo. Na pravi put ti nas uputi, na put onih kojima si darove Svoje podario! Ne na put onih koji su srdžbu Tvoju zaslužili, niti na put onih koji su zalutali.“ (Al-Fatihah, 1,1-7)

Fatiha, koju muslimani izgovaraju najmanje sedamnaest puta dnevno u svojim molitvama, podsjeća nas na zahvalnost Bogu zbog Njegove beskonačne dobrote i milosrđa, ne samo za dobrotu i milosrđe u ovom životu nego i u konačnici, na sudnjem danu⁸ kada je to najviše potrebno i kada se nadamo da će nam biti oprosteno zbog naših grijeha. Završava prošnjom za milost i Božje vodstvo, tako da možemo postići - onim što počinje veličanjem i zahvaljivanjem - spasenje i ljubav, jer Bog kaže u Časnom Kur'anu: „Doista, one koji vjeruju i čine dobra djela - Svemilosni će njih učiniti omiljenim!“ (Maryam, 19,96)

Riječi: *On ima moć nad svim stvarima* podsjećaju muslimane da moraju biti svjesni Božje svemogućnosti i bojati se Boga.⁹ Bog kaže u Svetom Kur'anu:

„I Allaha se bojte i znajte da je Allah s onima koji se Njega boje. I na Allahovu Putu dijelite, i rukama svojim u propast sebe ne bacajte, i dobro činite! Allah zbilja voli dobročinite-lje...“ (Al-Baqarah 2, 194-5).... „I Allaha se bojte i znajte da Allah zbilja žestoko kažnjava.“ (Al-Baqarah, 2,196)

Po strahu od Boga, djelovanje, moć i snaga muslimana bi trebali biti potpuno posvećeni Bogu. Bog kaže u Časnom Kur'anu:

... „I znajte, Allah je na strani onih koji se Njega boje.“ (Al-Tawbah, 9,36) ...“O vjernici, što je vama pa ste neki oklijevali kad vam se reklo: Krenite u borbu na putu Allahovu! I kao da ste bili prikovani za zemlju! Zar vam je miliji ovozemni život od svijeta Onoga?! A prema svijetu Onome slast života ovosvjetskoga tek je neznatna! Ako u borbu ne budete krenuli, On će vas kazniti bolnom kaznom, a vas će drugim narodom zamijeniti i Njemu vi ni trunku štete nećete nanijeti. Pa Allah sve doista može.“ (Al-Tawbah 9,38-39)

Riječi: *Njegova je vlast i hvala, On ima moć nad svim stvarima*, kad se uzme sve zajedno, podsjećaju muslimane da, kao što sve stvaranje slavi Boga, tako i sve što je u njihovim dušama mora biti predano Bogu:

„Allaha slavi sve što je na nebesima i sve što je na Zemlji, Njemu pripada vlast i Njemu pripada hvala, i On sve može!“ (Al-Taghabun, 64,1)

I zbilja, sve što je u dušama ljudi, poznato je i odgovorno Bogu:

„On znade sve što je na nebesima i sve što je na Zemlji, i zna ono što vi tajite i što na javu iznosite! I Allah sve što grudi kriju znade!“ (Al-Taghabun, 64,4)

Kao što se vidi iz svih navedenih odlomaka, duše opisane u Časnom Kur'anu sastoje se od tri glavna dijela: uma ili inteligencije koji je načinjeni za razumijevanje istine; volje koja je načinjena za slobodu odabira i osjećaja koji su stvoreni za ljubav prema dobru i lijepu.¹⁰ Drugim riječima: mogli bismo reći da čovjekova duša spozna je po razumijevanju istine, po *spremnosti* za dobro, po emocijama i *osjećaju* ljubavi prema Bogu. U nastavku istog poglavlja Časnog Kur'ana (kao što je gore navedeno), Bog naređuje ljudima da se Njega boje koliko je

to moguće, da slušaju (i na taj način shvate istinu); da se pokoravaju (i na taj način hoće dobro), te naviještaju (i na taj način vrše ljubav i vrlinu), što je, On kaže, najbolje za naše duše. Ako pokrenemo sve u svojim dušama - sposobnosti spoznavanja, volje i ljubavi - možemo biti očišćeni i postići konačan uspjeh:

„Pa, bojte se Allaha koliko god možete, i slušajte, i pokoravajte se, i dijelite dobro zarad samih sebe! A koji se očuvaju tvrđičluka duše svoje, takvi, eto, uspjeh će!“ (Al-Taghabun, 64,16)

Sažeto rečeno: kada se izreci *On Jedini, On nema pridruženoga, Njegova je vrhovništvo i uzvišenost i On ima moć nad svim stvarima* doda svjedočanstvo vjere - *Nema boga osim Boga* - to podsjeća muslimane da se njihova srca, njihove pojedinačne duše, sve sposobnosti i snage njihovih duša (ili njihova srca i duše u *cjelini*) trebaju u potpunosti posvetiti i predati Bogu. Tako Bog kaže proroku Muhamedu u Časnom Kur'anu:

„Ti reci: i namaz moj, i obredi moji i život moj, i smrt moja Allahu, svih svjetova Gospodaru, pripadaju, On nema Sebi ravna, i zato je naređeno meni da budem prvi od onih koji su Mu predani! Ti reci: zar da ja osim Allaha tražim drugog Gospodara, a On - Gospodar svega?! Što god da čovjek uradi, sve sebi uradi, nijedan čovjek neće breme tuđe prtiti...“ (Al-An'am, 6,162-164)

Ovi stihovi opisuju predanost i privrženost proroka Muhameda Bogu. Tako u Časnom Kur'anu Bog poziva muslimane da slijede njegov primjer¹¹ i tako zadobiju ljubav Božju:¹²

„Ti (Muhamede) reci (čovječanstvu): Ako vi Allaha volite, mene slijedite! I Allah će vas voljeti i grijehе vam oprostiti! Allah grijehе prašta i samilostan je!“ (Aal 'Imran, 3,31)

Ljubav prema Bogu u islamu je dakle dio potpune i cjelovite predanosti Bogu; nije samo prolazan, djelomičan osjećaj. Kao što se vidi gore, Bog zapovijeda u Časnom Kur'anu: *Reci: „Evo moje bogoslužje i moja žrtva i moj život i moja smrt su za Boga, Gospodara svjetova. Nema nikoga njemu ravna.“* Poziv da budemo potpuno predani Bogu srcem i dušom, daleko je od poziva na puku emociju ili raspoloženje jer ovaj nalog zahtijeva sveobuhvatnu, stalnu i aktivnu ljubav prema Bogu. To zahtijeva ljubav u kojoj nutarnje duhovno srce i cijela duša - s inteligencijom, voljom i osjećajima - sudjeluju po odanosti Bogu.

Nitko ne može ponuditi nešto bolje

Vidjeli smo kako blagoslovljeni izraz: *nema boga osim Boga, On Sam, On nema pridruženoga, Njegovo je vrhovništvo i uzvišenost i On ima moć nad svim stvarima* - što je najbolje što su proroci rekli - čini izričitim ono što je uključno u *najboljem spomenu (nema boga osim Boga)* pokazujući time ono što se zahtijeva i podrazumijeva po predanju. Preostaje da istaknemo kako je ta blagoslovljena formula sama po sebi također sveto prizivanje - izvjesno proširenje prvog svjedočenja vjere (*nema boga osim Boga*) - i obredno ponavljanje tog svjedočenja, može po Božjoj milosti proizvesti neke od stavova odanosti koje traži, naime, ljubiti Boga i biti mu odan cijelim srcem, cijelom dušom, svim umom, svom snagom i cijelim osjećajem. Stoga je prorok Muhamed zapovjedio takvo spominjanje rekavši:

*Onaj koji kaže: "Nema boga osim Boga, On je Jedini, On nema pridruženoga, Njegovo je vrhovništvo i uzvišenost i On ima moć nad svim stvarima", sto puta na dan, jednako mu je kao oslobođenje deset robova, zapisano mu je sto dobrih djela, a sto zlih djela je izbrisano, i to mu je zaštita od đavla za taj dan do noći. I nitko ne može ponuditi što bolje od ovoga, osim onaj koji čini više od ovoga."*¹³

Drugim riječima: blagoslovljeni spomen, *nema boga osim Boga, On je Jedini, On nema pridruženoga, Njegovo je vrhovništvo i uzvišenost i On ima moć nad svim stvarima* ne samo da zahtijeva i podrazumijeva da muslimani moraju biti potpuno odani Bogu i ljubiti Ga svim srcem svojim, i svom dušom svojom i cijelim bićem nego im pribavlja način za ostvarenje te ljubavi svime što jesu - čestim ponavljanjem svjedočanstva vjere.¹⁴

U jednoj od prvih objava Časnoga Kur'ana, Bog kaže: „*I ime Gospodara svoga ti spominji i sasvim se Njemu posveti!*“ (*Al- Muzzammil*, 73,8)

LJUBAV PREMA BOGU KAO PRVA I NAJVEĆA ZAPOVIJED U BIBLIJI

Šema u knjizi Ponovljenog zakona (6,4-5), kao središtu Starog zavjeta i židovske liturgije, kaže: „*Čuj, Izraele: Gospodin je Bog naš, Bog je jedan! Zato ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom!*“

Isto tako, u Novom zavjetu, kada su Isusa Krista, Mesiju, a. s., pitali za najveću zapovijed, on je odgovorio:

„Kad su farizeji čuli kako ušutka saduceje, okupiše se, a jedan od njih, zakonoznanac, da ga iskuša, upita: Učitelju, koja je zapovijed najveća u Zakonu? A on mu reče: Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim i svom dušom svojom i svim umom svojim! To je najveća i prva zapovijed. Druga, ovoj slična: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga! O tim dvjema zapovijedima visi sav Zakon i Proroci!“ (Mt 22,34-40)

I također:

„Tada pristupi jedan od pismoznanaca koji je čuo njihovu raspravu. Vidjevši da im je dobro odgovorio, upita ga: Koja je zapovijed prva od svih? Isus odgovori: „Prva je: Slušaj, Izraele! Gospodin Bog naš Gospodin je jedini. Zato ljubi Gospodina Boga svojega iz sveg srca svojega, i iz sve duše svoje, i iz svega uma svojega, i iz sve snage svoje! Druga je: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga! Nema druge zapovijedi veće od tih.“ (Mk 12,28-31)

Zapovijed koja nalaže potpunu ljubav prema Bogu prva je i najveća zapovijed Biblije. Dapače, ona se može naći na brojnim drugim mjestima u cijeloj Bibliji, uključujući: Pnz 4,29; 10,12; 11,13; (također u sklopu *Šema*), 13,3; 26,16; 30,2; 30,6; 30,10; Jš 22,5 i Lk 12,32-33 i 10,27-28.

Ipak, na raznim mjestima u cijeloj Bibliji, ona se pojavljuje u različitim oblicima i različitim verzijama. Na primjer, u Mt 22,37: *„On mu odgovori: Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim“*; grčka riječ za “srce” je *kardia*, riječ za “dušu” je *psyhe* i riječ za “um” je *dianoia*. U Markovoj verziji 12,30: *„Ljubi Gospodina Boga svojega iz sveg srca svojega, i iz sve duše svoje, i iz svega uma svojega, i iz sve snage svoje“* uz tri prije spomenute riječi dodana je “snaga”, što je prijevod grčke riječi *ishys*.

Riječi zakonoznanca iz Lk 10,27 (koje potvrđuje Isus Krist u Lk 10,28) sadržavaju četiri ista izraza kao u Mk 12,30. Riječi pismoznanca u Mk 12,32 (koje odobrava Isus Krist u Mk 12,34) sadržavaju tri izraza *kardia* (“srce”), *dianoia* (“um”), i *ishys* (“snaga”).

U *Šema* u Pnz 6,4-5 („*Čuj, Izraele! Gospodin je Bog naš, Gospodin je jedan. Zato ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim, svom dušom svojom, i svom snagom svojom!*“). U hebrejskom riječ za “srce” je *lev*, riječ za “dušu” *nefeš* i riječ za “snagu” je *me’od*.

U Jš 22,5, Jošua naređuje Izraelcima da ljube Boga i da mu budu vjerni:

„Samo pazite da vršite zapovijedi i Zakon što vam ga dade Mojsije, sluga Božji: da ljubite Gospodina, Boga svojega, da uvijek idete putovima njegovim, da čuvate zapovijedi njegove, da se držite uz Njega i da mu služite svim srcem i svom dušom“ (Jš 22,5)

Ono što sve te verzije imaju zajedničko - unatoč razlikama u jeziku Starog zavjeta na hebrejskom, izvornih riječi Isusa Krista na aramejskom i zapisanog grčkog teksta Novog zavjeta - jest naredba ljubiti Boga potpuno, svim srcem i dušom i biti vjeran Njemu. To je prva i najveća zapovijed ljudskim bićima.

U svjetlu svega što smo do sada naveli i u duhu izreke Muhameda: *“Najbolje što sam rekao - ja, i proroci koji dođoše prije mene - je: ‘Nema boga osim Boga, On je Jedini, On nema pridruženoga, Njegova je vrhovništvo i uzvišenost i On ima moć nad svim stvarima”*¹⁵ možemo sada razumjeti riječi *“Najbolje što sam rekao - ja, i proroci koji dođoše prije mene”* kao izjednačavanje blažene formule: *„nema boga osim Boga, On je Jedini, Njegova je čast i hvala i vlast nad svim stvarima“* upravo s Prvom i najvećom zapovijedi - ljubiti Boga svim srcem svojim i svom dušom svojom, koju možemo naći na raznim mjestima u Bibliji. To će reći, drugim riječima, da je prorok Muhamed možda, po inspiraciji, aludirao i upućivao na Biblijsku prvu zapovijed. Bog zna najbolje, ali sigurno smo vidjeli njihovu stvarnu sličnost u značenju. Uostalom, mi to znamo (kao što se može vidjeti u bilješkama) da oba iskaza imaju još jednu upečatljivu sličnost: način na koji postoje u nekoliko neznatno različitih verzija i oblika u različitim kontekstima, a koji ipak snažno naglašavaju prvenstvo ljubavi i odanosti prema Bogu.¹⁶

(II.) LJUBAV PREMA BLIŽNJEMU

LJUBAV PREMA BLIŽNJEMU U ISLAMU

Postoje brojne odredbe u islamu o nužnosti i vrhunskoj važnosti ljubavi i milosrđa prema bližnjemu. Ljubav prema bližnjemu je bitan i sastavni dio vjere u Boga i ljubavi prema Bogu, jer u islamu bez ljubavi prema bližnjemu nema istinske vjere u Boga ni pravednosti. Prorok Muhamed je rekao: *“Nitko od vas nema vjere dok ne ljubi brata svoga kao samoga sebe.”*¹⁷ I: *“Nitko od vas nema vjere dok ne želi svome bližnjemu ono što želi sebi.”*¹⁸

Međutim, suosjećajnost i razumijevanje za bližnje - čak i formalne molitve - nisu dovoljne. Moraju biti popraćeni velikodušnošću i

spremnosti na žrtvu. Bog kaže u Časnom Kur'anu:

„Nije dobročinstvo u tome da Istoku ili Zapadu okrećete lica svoja¹⁹, nego su dobročinitelji oni koji vjeruju u Allaha, i u Onaj Svijet, i u meleke, i u Knjigu, i u vjerovjesnike, i oni koji od imetka, premda im je srcu mio, daju rodbini, i siročadi, i ubogima, i putnicima, prosjacima, i za oslobađanje iz ropstva, i oni koji namaz klanjaju, i zekat daju, i obaveze svoje, kad se njima obavežu, izvršavaju, i koji su strpljivi u siromaštvu, i bolesti, i za borbe junačke! Eto, takvi jamačno vjeruju i takvi su bogobojažni!“ (Al-Baqarah 2,177)

I također:

„Nećete postići dobročinstvo sve dok ne budete dijelili ono što vam je drago. A što god da podijelite, Allah zbilja za to znade!“ (Aal 'Imran, 3,92)

Bez davanja bližnjemu onoga što sami volimo, mi ne ljubimo istinski Boga ni bližnjega.

LJUBAV PREMA BLIŽNJEMU U BIBLIJI

Već smo citirali riječi Mesije Isusa Krista, a. s. o velikoj važnosti ljubavi prema bližnjemu, koja slijedi odmah nakon ljubavi prema Bogu:

“To je najveća i prva zapovijed. Druga je ovoj slična: Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe! O tim dvjema zapovijedima visi sav Zakon i Proroci!” (Mt 22,38-40)

I također:

“Druga je: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga! Nema druge zapovijedi veće od tih.” (Mk 12,31)

Treba samo primijetiti da tu zapovijed također nalazimo u Starom zavjetu:

„Ne mrzi svoga brata u svom srcu! Dužnost ti je koriti svoga sunarodnjaka. Tako nećeš pasti u grijeh zbog njega. Ne osvećuj se! Ne gaji srdžbe prema sinovima svoga naroda. Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe. Ja sam Gospodin!“ (Lev 19,17-18)

Tako, druga zapovijed, kao i prva, zahtijeva velikodušnost i spremnost na žrtvu, i o tim dvjema zapovijedima ovisi sav Zakon i Proroci.

(III.) OKUPIMO SE OKO RIJEČI ZAJEDNIČKE ZA NAS I VAS

Zajednička riječ

Premda su islam i kršćanstvo očito različite religije - ne umanjujući neke od formalnih razlika među njima - jasno je da dvije najveće zapovijedi predstavljaju zajedničko područje, kao i vezu između Kur'ana, Tore i Novog zavjeta. Ono čime dvije zapovijedi u Tori i Novom zavjetu započinju i ono što iz njih proizlazi, jest jedinstvo Boga - postoji samo jedan Bog. I *Šema* u Tori, počinje: (Pnz 6,4) „Čuj, Izraele: Gospodin je Bog naš, Gospodin je jedan!“ Isto tako, Isus je rekao: (Mk 12,29) „Prva je: ‘Slušaj, Izraele, Gospodin Bog naš Gospodin je jedini.’“ Isto tako, Bog kaže u Časnom Kur'anu: „*Reci: On, Allah, Jedan je! Allah je utočište svakome!*“ (Al-Ikhlās, 112,1-2). Tako jedinstvo Boga, ljubavi prema njemu, i ljubavi prema bližnjemu čine zajedničku podlogu na kojoj su utemeljeni islam i kršćanstvo (kao i judaizam).

To ne može biti drukčije od onog što je Isus rekao: (Mt 22,40) „*O tim dvjema zapovijedima visi sav Zakon i Proroci.*“ Nadalje, Bog potvrđuje u Časnom Kur'anu da prorok Muhamed nije donio ništa fundamentalno ili suštinski novo: „*A tebi se ne govori ništa drugo osim ono što se i poslanicima prije tebe reklo! Zbilja je Gospodar tvoj posjednik oprosta i posjednik kazne bolne!*“ (Fussilat 41,43) I također: „*Ti reci: Nisam ja poslanik prvi, i ja ne znam što će se sa mnom, i s vama učiniti. Ja samo slijedim ono što mi se objavljuje, ja nisam drugo doli opominjatelj otvoreni!*“ (Al-Ahqaf, 46,9) Tako Bog u Časnom Kur'anu potvrđuje da su iste vječne istine podloga istinske religije - istina o Božjem jedinstvu, o potrebi potpune ljubavi i predanosti Bogu (a time otklanjanja lažnih bogova), kao i potreba ljubavi prema ljudskoj braći i sestrama (a time i pravde):

„*Svakom narodu Mi smo poslanika poslali: Allahu robujte, đavola se klonite! Pa je Allah neke Pravom Stazom uputio, a ima i onih koji su zabludu zaslužili. Putujte po Zemlji i pogledajte kako su skončali oni koji su poslanike lažnim smatrali!*“ (Al-Nahl, 16,36)

„*A Mi smo Naše poslanike s jasnim dokazima slali, i s njima smo Knjigu slali i Mjerilo, da bi svijet postupao po pravdi....*“ (Al-Hadid 57,25)

Okupimo se oko zajedničke riječi!

U Časnom Kur'anu, Bog Svevišnji preko muslimana upućuje

sljedeći poziv kršćanima (i Židovima - *Narodu Pisma*):

*„Ti reci: O sljedbenici Knjige! Hodite k Riječi jednako*j* i nama i vama: Da nikome osim Allahu ne robujemo, da Mu nikoga ne pridružujemo, i da jedni druge, osim Allaha, gospodarima ne uzimamo! Pa, ako se okrenu, vi recite: Svjedoci budite da smo mi muslimani, Allahu predani!“ (Aal ‘Imran 3,64)*

Očito je da se blagoslovljene riječi *da Mu nikoga ne pridružujemo* odnose na jedinstvo Boga. Također, izraz *da nikome osim Bogu ne služimo* odnosi se na potpunu odanost Bogu, a time na *prvu i najveću zapovijed*. Prema jednom od najstarijih i najautoritativnijih komentara (tefsir) Časnoga Kur‘ana - u djelu *Jami‘ ‘Al-Bayan fi Ta‘wil Al-Qur‘an* od Ja‘far Abu Muhameda bin Jarir Al-Tabarija (koji je umro 310. hidžretske/ 923. godine) - *da nitko od nas ne treba uzimati druge za gospodare osim Boga*, znači da nitko od nas ne treba slijediti druge u kršenju Božjih zapovijedi, ni slaviti druge klanjajući im se na isti način kao što se oni klanjaju Bogu. Drugim riječima: muslimani, Židovi i kršćani trebaju biti slobodni u izvršavanju Božjih zapovijedi ne klanjajući se kraljevima i sličnima,²⁰ jer Bog kaže u Časnom Kur‘anu: *„U vjeri nema prisile...“ (Al-Baqarah, 2,256)* To se jasno odnosi na drugu zapovijed, na ljubav prema bližnjemu, kojoj su ključni dio pravda²¹ i sloboda religije. Bog kaže u Svetom Kur‘anu:

„Allah vam ne zabranjuje da dobročinstvo činite i pravedni budete onima koji se protiv vas zbog vjere ne bore, niti vas iz staništa vaših izgone! Allah, doista, voli pravedne! (Al-Mumtahinah, 60,8)

Prema tome, mi kao muslimani pozivamo kršćane da se prisjete Isusovih riječi u Evanđelju (Mk 12,29-31):

„... Gospodin Bog naš je jedini. Ljubi Gospodina Boga svojega iz sveg srca svojega, i iz sve duše svoje, i iz svega uma svoga, i iz sve snage svoje! Druga je: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga! Nema druge zapovijedi veće od tih.“

Kao muslimani, govorimo kršćanima da mi nismo protiv njih i da islam nije protiv njih - sve dok ne krenu u rat protiv muslimana na račun njihove religije, tlače ih i protjeraju ih iz njihovih domova, (u skladu s ajetima u Časnom Kur‘anu [*Al-Mumtahinah, 60,8*] koje smo prije naveli). Osim toga, Bog kaže u Svetom Kur‘anu:

„Ali, svi oni nisu isti. Ima među sljedbenicima Knjige neko-

licina koja je ispravna, oni cijelu noć čitaju Allahove ajete, i ničice Mu se klanjaju. Oni u Allaha i u Onaj Svijet vjeruju, i da se dobro čini oni naređuju, a zlo da se čini zabranjuju, i u dobrim djelima oni se natječu! Takvi su među dobrim ljudima. Ma kakvo dobro da urade, nagrada im za to poništena biti neće. A Allah dobro znade bogobojazne!” (Aal- ‘Imran 3,113-115)

Da li se kršćanstvo nužno protivi muslimanima? U Evanđelju Isus Krist kaže:

“Tko nije sa mnom, protiv mene je, i tko ne sabire sa mnom, rasipa.” (Mt 12,30)

„Tko nije protiv nas, za nas je.” (Mk 9,40)

„Tko nije protiv vas, za vas je.” (Lk 9,50)

Prema Teofilaktovu²² Tumačenju Novoga zavjeta te izjave nisu proturječna jer prva izreka (u sadašnjem grčkom tekstu Novoga zavjeta) odnosi se na demone, dok se druga i treća izreka odnose na ljude koji su priznavali Isusa, ali nisu bili kršćani. Muslimani priznaju Isusa Krista kao Mesiju, ne na isti način kako to čine kršćani (ali sami kršćani se ionako između sebe nikada nisu složili o naravi Isusa Krista), nego Ga priznaju na sljedeći način: *„Doista je Mesih Isa, sin Merjemin, samo Allahov poslanik i Riječ Njegova! On je tu Riječ Merjemi predao, i život Isau dao.” (Al-Nisa’ , 4,171)* Stoga pozivamo kršćane da shvate i razumiju muslimane kao one koji nisu *protiv njih* nego *s njima*, u skladu s riječima Isusa Krista koje smo ovdje naveli.

Na kraju, kao muslimani, u poslušnosti Časnom Kur’anu, molimo kršćane da se zajedno s nama okupe oko zajedničkih osnova naših dviju religija *...da nikome osim Allahu ne robujemo, da Mu nikoga ne pridružujemo, i da jedni druge, osim Allaha, gospodarima ne uzimamo...*“ (Aal ‘Imran, 3,64).

Neka ova zajednička podloga bude temelj svega budućeg međuvjerskog dijaloga među nama, jer to je stav o kojem ovisi *sav Zakon i Proroci* (Mt 22,40). Bog kaže u Svetom Kur’anu:

„Vi recite: Mi vjerujemo u Allaha, i u ono što je nama objavljeno, i u ono što je Ibrahimu objavljeno, i Ismailu, i Ishaku, i Jakubu, i unucima njihovim! I u ono što je dato Musau, i Isau, i u ono što je dato vjerovjesnicima od Gospodara njihova! Mi ni među jednim od njih ne gradimo nikakvu podjelu i mi smo predani Allahu! Pa, ako budu vjerovali u što vjerujete i vi, na Pravoj su Stazi! A ako leđa okrenu, onda su samo u raskolu! A tebi je dosta Allah da te zakloni od njih!

Allah je Onaj Koji čuje sve i Koji je znalac stvari svake!“. (Al-Baqarah, 2,136-137)

Između nas i vas

Pronalaženje zajedničke podloge među muslimanima i kršćanima nije samo stvar uljudnog ekumenskog dijaloga među odabranim vjerskim poglavarima. Kršćanstvo i islam prva su i druga po veličini religija u svijetu i u povijesti. Kršćani i muslimani, prema procjenama, čine više od trećine i preko petine čovječanstva. Zajedno oni čine više od 55% stanovništva u svijetu, pa je odnos između te dvije vjerske zajednice najvažniji čimbenik u doprinosu pravom miru širom svijeta. Ako muslimani i kršćani nisu u miru, na svijetu ne može biti mira. Sa strašnim oružjem u suvremenom svijetu, s muslimanima i kršćanima isprepletenim svugdje, kao nikada prije, niti jedna strana ne može pobijediti u sukobu između više od polovice svjetskog stanovništva. Tako je u pitanju zajednička budućnost. Možda je u pitanju i sam opstanak svijeta.

Onima pak koji su skloni sukobima i razaranju, ili smatraju da bi iz toga mogli izvući vlastitu korist, poručujemo da su naše vlastite vječne duše u pitanju, ako ne damo sve od sebe za mir i skladno zajedništvo. Bog kaže u Svetom Kur'anu: „*Allah zapovijeda pravdu i dobročinstvo i potpomaganje bližnjega, a zabranjuje razvrat, i ono što je ružno, i tlačenje! Da bi ste se opomenuli, Allah vas svjetuje!*“ (Al Nahl, 16,90) Isus Krist je rekao: „*Blago mirotvorcima ... (Mt 5,9), a također i: „Što će koristiti čovjeku ako sav svijet stekne, a životu svojem u naudi?“ (Mt 16,26)*

Stoga, neka naše razlike ne budu uzrok mržnje i sukoba među nama. Natječimo se jedni s drugima samo u pravednosti i dobrim djelima. Poštujmo jedni druge, budimo poštteni i dobronamjerni jedni prema drugima i živimo u iskrenom miru i slozi. Bog kaže u Časnom Kur'anu:

“A i tebi Knjigu objavljujemo s Istinom, da potvrdi Knjigu prije objavljenu, i da nad njom bdije. A ti im presudi po onom što Allah objavi, i njihove strasti ne slijedi i ne odstupaj od Istine što ti dolazi. I Mi smo, da svi vi zakon i pravac imate, odredili! A da je Allah htio, On bi vas sve jedne vjere stvorio, ali je On htio da vas iskuša, u onom što vam je objavio. Zato, u dobru se natječite, Allahu ćete se svi vratiti i On će vas o svemu onom obavijestiti u čemu se razilazite!” (Al-Ma'idah, 5,48)

*Wal-Salaamu 'Alaykum,
Pax vobiscum.*

BILJEŠKE

¹ Na arapskom: *La illaha illa Allaha Muhammad rasul Allah*. Dva svjedočenja vjere pojavljuju se (iako razdvojeno) kao izreke u Kur'anu Časnom (u *Muhammad* 47,19, i *Al-Fath* 48,29).

² *Sunan Al-Tirmidhi, Kitab al-Da'awat*, 462 / 5, hadis 3383; *Sunan Ibn Majah*, 1249/2.

³ *Sunan Al-Tirmidhi, Kitab al-Da'awat, Bab al-Du'a fi Yawm 'Arafah*, hadis 3934. Važno je napomenuti da dodatni izrazi, *On Jedini, On nema pridruženoga, Njegovo je vrhovništvo i uzvišenost i On ima moć nad svim stvarima* svi dolaze iz Časnoga Kur'ana, točno u ovim oblicima, iako na različitim stranicama. *On je Jedini* - u odnosu na Boga - dolazi najmanje šest puta u Časnom Kur'anu (7,70; 14,40; 39,45; 40,12; 40,84 i 60,4). *On nema pridruženoga* dolazi točno u tom obliku najmanje jednom (*Al-An'am*, 6,173). *Njegovo je vrhovništvo i uzvišenost i On ima moć nad svim stvarima* dolazi jednom točno u ovom obliku u Svetom Kur'anu (*Al-Taghabun*, 64,1), a dijelovi dolaze više puta (kao npr. riječi *On ima moć nad svim stvarima* dolaze najmanje pet puta: 5,120; 11,4; 30,50; 42,9 i 57,2).

⁴ **Srce** - U islamu srce je (duhovno, a ne fizičko) organ percepcije duhovnog i metafizičkog znanja. U jednoj od najvećih vizija proroka Muhameda, Bog kaže u Časnom Kur'anu: "Srce zanjekalo nije ono što je on vidio." (*Al-Najm*, 53,11). Uistinu, drugdje u Časnom Kur'anu Bog kaže: "Ali doista nisu slijepi oči, nego su slijepa srca u grudima." (*Al-Hajj*, 22,46; vidi cijeli ajet i također: 2,9-10; 2,74; 8,24; 26,88-89; 48,4; 83,14. Tu je, u stvari, preko stotinu spominjanja srca i njegovih sinonima u Svetom Kur'anu). Postoje razna razumijevanja među muslimanima, kad se radi o izravnom viđenju Boga (nasuprot duhovnim stvarnostima kao takvima) u ovome ili drugom životu. - Bog kaže u Časnom Kur'anu (o sudnjem danu): „Toga dana neka lica bit će blistava, u svoga Gospodara zagledana!“ (*Al-Qiyamah*, 75,22-23). Također Bog u Časnom Kur'anu kaže: „To vam je, eto, Allah - vaš Gospodar. Drugog boga osim Njega nema! Stvoritelj svega, pa Njemu robujte! On sve može, On je čuvar nad svime! Oči do Njega ne dosežu, a On do očiju doseže, On je svemilostiv, i o svemu zna sve. Od Gospodara vašeg dođoše vam dokazi, pa, tko se u njih osvjedoči - za sebe se osvjedoči, a tko slijep ostane, na svoju štetu slijepac je! Ja nisam nad vama čuvar!“ (*Al-An'am*, 6,102-104). Kako god bilo, očigledno da se muslimansko poimanje (duhovnog) srca ne razlikuje puno od kršćanskoga poimanja (duhovnog) srca, kao što se može vidjeti iz Isusovih riječi u Novom zavjetu: "Blago čistima srcem: oni će Boga gledati. (Mt 5,8); te Pavlovih riječi: „Sad spoznajem djelomično, a tada ću spoznati savršeno, kao što sam i spoznat.“ (1 Kor 13,2).

⁵ Vidi također *Luqman* 31,25.

⁶ Vidi također *al-Nahl* 16,3-18.

⁷ *Sahih Bukhari, Kitab Tafsir Al-Qur'an, Bab ma Ja'a fi Fatihat Al-Kitab* (Hadis br. 1); također: *Sahih Bukhari, Kitab Fada'il Al-Qur'an, Bab Fadl Fatihat Al-Kitab*, (hadis br. 9), br. 5006.

⁸ Prorok Muhamed je rekao: „Bog ima stotinu milosti. Spustio je jednu na džine, ljude, zvijeri i životinje i zbog toga oni imaju osjećanja jedni prema drugima; i po njoj oni iskazuju samilost jedni prema drugima; i po njoj, divlje zvijeri imaju sućuti prema svojem potomstvu. A devedeset i devet milosti, Bog je sačuvao za svoje robove na Sudnji Dan. (*Sahih Musilm, Kitab al-Tawbah*, 2109 / 4, br. 2752; vidi *Sahih Bukhari, Kitab al-Riqaq*, br. 6469).

⁹ **Strah od Boga je početak mudrosti** - Preneseno je da je prorok Muhamed rekao:

„Glavni dio mudrosti je strah od Boga - neka je On uzvišen.“ (Musnad al-Shahab, 100 / 1; Al-Dulaymi, *Musnad Al-Firdaws*, 270 / 2; Al-Tirmidhi, *Nawadir Al-Usul*; 84 / 3; Al-Bayhaqi, *Dala'il* i Al-Al-Bayhaqi, *Al-Shu'ab*; Ibn Lal, *Al-Makarim*; Al-Ash'ari, *Al-Amthal* i dr.) Očita je velika sličnost s riječima proroka Solomona u Bibliji: „Gospodnji strah početak je mudrosti ....“ (Izr 9,10), i „Strah je Gospodnji početak spoznaje.“ (Izr 1,7).

¹⁰ **Um, volja i osjećaji u Kur'anu Časnom** - U Kur'anu Časnom Bog govori ljudskom biću neka vjeruje u Njega i neka ga zaziva (koristeći um) sa strahom (koji motivira volju) i s nadom (te tako s osjećajima): „U Naše ajete vjeruju samo oni koji, kad su njima opomenuti, licem ničice klanjaju i zahvaljuju, Gospodara svoga hvaleći, i oni se ne ohole! Podižu se bokovi njihovi iz postelja i zovu svoga Gospodara iz straha i čežnje. I dijele od onoga čime smo ih Mi opskrbili. I nitko ne zna kakve im skrivene pripadaju radosti, nagrada za ono što su činili.“ (Al-Sajdah, 32,15-17).

„Gospodaru svome vi se krotko i krišom obratite, On, doista ne voli one koji svaku mjeru prelaze. I ne činite na Zemlji nered nakon što je na njoj uspostavljen red, i Njemu se obraćajte sa strepnjom i nadom. Doista je dobročiniteljima blizu Allahova milost.“ (Al-A'raf, 7,55-56) Slično prorok Muhamed sebe opisuje riječima koje očituju znanje (te time umnost); bude nadu (time i osjećaje) i ulijevaju strah (time motivirajući volju). „O Vjerovjesniče, Mi smo te poslali kao svjedoka i radosnih vijesti navjestitelja i opominjatelja“ (Al-Ahzab, 33,45); „Mi smo te poslali svjedokom i radosnih vijesti donositeljem i opominjateljem“ (Al-Fath, 48,8).

¹¹ **Dobar primjer** - Ljubav i potpuna predanost proroka Muhameda Bogu za muslimane je uzor koji oni nastoje slijediti. Bog kaže u Časnom Kur'anu: „Vi u Allahovu Poslaniku lijep uzor imate za onoga tko se u Allaha uzda, i Onomu Svijetu nada, i puno spominje Allaha (Al-Ahzab, 33,21). Cjelovita ljubav isključuje navezanost na ovozemaljsko i egocentričnost, i to je ono što muslimani poštuju i čemu se dive. Ljubav prema Bogu, za muslimane je sama po sebi vrijedna ljubavi. Bog u Časnom Kur'anu kaže: „I među vama je Allahov Poslanik, znajte! Kad bi vam se on u mnogo čemu pokoravao, vi bi ste nastradali! Ali Allah je vama vjerovanje omilio, i lijepim ga u srcima vašim učinio, a nevjerstvo vam i razvrat, i neposluh omrznuo. Eto, takvi su se pravo zaputili.“ (Al-Hujurah, 49,7).

¹² Ova „posebna ljubav“ je dodatak Božjem sveopćem milosrđu „...a milost Moja sve obuhvata!“ (Al-A'raf, 7,156), ali Bog zna najbolje.

¹³ *Sahih Al-Bukhari*, *Kitab Bad 'al-Khalq, Bab Sifat Iblis WA Junudihi*; hadis br. 3329.

Ostale verzije blažene izreke - Ova blažena izreka proroka Muhameda može se naći u brojnim hadisima (izrekama proroka Muhameda) u različitim kontekstima i u različitim verzijama. Izričaj koji smo obrađivali u tekstu (*Nema boga osim Boga, On je Jedini, On nema pridruženoga, Njegova je vrhovništvo i uzvišenost i On ima moć nad svim stvarima*) zapravo je najkraća verzija. Može se naći u *Sahih al-Bukhari: Kitab al-Adhan* (br. 852); *Kitab al-Tahajjud* (br. 1163); *Kitab al 'Umrah* (br. 1825); *Kitab Bad 'al-Khalq* (br. 3329); *Kitab al-Da'awat* (br. 6404, 6458, 6477); *Kitab al-Riqaq* (br. 6551); *Kitab al-I'tisam bi'l-Kitab* (br. 7378); u *Sahih Muslim: Kitab al-Masajid* (br. 1366, 1368, 1370, 1371, 1380); *Kitab al-Hajj* (br. 3009, 3343); *Kitab al-Dhikr wa'l-Du'a* (br. 7018, 7020, 7082, 7084); u *Sunan Abu Dawud: Kitab al-Witr* (br. 1506, 1507, 1508); *Kitab al-džihad* (br. 2772); *Kitab al-Kharaj* (br. 2989); *Kitab al-Adab* (br. 5062, 5073, 5079); *Sunan u al-Tirmidhi: Kitab al-Hajj* (br. 965), *Kitab al-Da'awat* (br. 3718, 3743, 3984); *Sunan u al-Nasa'i: Kitab al-Sahw* (br. 1347, 1348, 1349, 1350, 1351); *Kitab Manasik al-Hajj* (br. 2985, 2997); *Kitab al-Iman wa'l-Nudhur* (br. 3793); u *Sunan Ibn Majah: Kitab al-Adab* (br. 3930); *Kitab al-Du'a* (br. 4000, 4011), i u *Muwatta' Malik: Kitab al-Qur'an* (brojevi 492, 494); *Kitab al-Hajj* (br. 831).

Duža verzija uključuje riječi *yuhyi wa yumit-* (*Nema boga osim Boga, On je Jedini, On nema pridruženoga, Njegovo je vrhovništvo i uzvišenost, On daje život i smrt i On ima moć nad svim stvarima*) - i može se naći u *Sunan Abu Dawud: Kitab al-Manasik* (br. 1907); u *Sunan al-Tirmidhi: Kitab al-Salah* (br. 300); *Kitab al-Da'awat* (brojevi 3804, 3811, 3877, 3901), i u *Sunan al-Nasa'i: Kitab Manasik al-Hajj* (br. 2974, 2987, 2998); *Sunan Ibn Majah: Kitab al-Manasik* (br. 3190).

Druga, duža verzija uključuje riječi *bi yadihi al-khayr-* (*Nema boga osim Boga, On je Jedini, On nema pridruženoga, Njegovo je vrhovništvo i uzvišenost, u Njegovoj ruci je dobro i On ima moć nad svim stvarima*) - te se može naći u *Sunan Ibn Majah: Kitab al-Adab* (br. 3931); *Kitab al-Du'a'* (br. 3994).

Najduža verzija koja uključuje riječi *yuhyi wa yumit wa Huwa Hayyun la yamut bi yadihi alkhayr-* (*Nema boga osim Boga, On je Jedini, On nema pridruženoga, Njegovo je vrhovništvo i uzvišenost, On daje život i smrt, On je živi koji ne umire, u Njegovoj ruci je dobro i On ima moć nad svim stvarima*) - može se naći u *Sunan al-Tirmidhi: Kitab al-Da'awat* (br. 3756) te u *Sunan Ibn Majah: Kitab al-Tijarat* (br. 2320), s razlikom da u tom drugom stoji *Bi yadihi al-khayr kuluhu* (*U Njegovoj je ruci sve dobro*). Treba napomenuti da je prorok Muhamed samo za prvi izraz (najkraći) rekao: *najbolje što sam rekao ja i proroci koji su došli prije mene*, i samo za taj izraz prorok Muhamed je rekao: *I nitko nije učinio ništa bolje od toga, osim onih koji čine više od toga*.

¹⁴ **Često spominjanje Boga u Kur'anu Časnom** – Kur'an Časni pun je naloga da se često zaziva ime Božje: „*I spominji jutrom i večerom ime svoga Gospodara!* (*Al-Insan*, 76,25) *Pa kad namaz klanjate, vi Allaha spominjite stojeći, sjedeći i na stranama svojim ležeći!* (*Al-Nisa*, 4,103). *I ti u sebi Gospodara svoga i jutrom i večerom spominji krotko, sa strepnjom i glasno ne zбореći, ne budi od onih obezglavljenih!* (*Al-Araf*, 7,205). *...Pa spominji mnogo svoga Gospodara, i jutrom i večerom slavlj Ga!* (*Aal 'Imran*, 3,41). *O vjernici! Allaha mnogo i često spominjite i jutrom i večerom Ga slavite!* (*Al-Ahzab*, 33,41-42).“ (Vidi i: 2,198-200; 2,203; 2,238-239; 3,190-191; 6,91; 7,55; 7,180; 8,45; 17,110; 22,27-41; 24,35-38; 26,227; 62,9-10; 87,1-17 i dr). Slično tomu, u Kur'anu Časnom mnoštvo je ajeta koji naglašavaju vrhunsku važnost spominjanja Boga (vidjeti: 2,151-7; 5,4; 6,118; 7,201; 8,2-4; 13,26-28; 14,24-27; 20,14; 20,33-34; 24,1; 29,45; 33,35; 35,10; 39,9; 50,37; 51,55-58; i već citirani 33,2; 39,22-23; 73,8-9 i dr., kao što je već navedeno) i strašne posljedice ako to ne činimo (vidi: 2,114; 4,142; 7,179-180; 18,28; 18,100-101; 20,99-101; 20,124-127; 25,18; 25,29; 43,36; 53,29; 58,19; 63,9; 72,17 i dr; vidi također 107,4-6). Bog u Kur'anu Časnom kaže: „*Zar nije vrijeme da srca onih koji vjeruju budu skrušena na spomen Allaha i Istine koja se objavljuje* (*Al-Hadid* 57,16); „*...i neka sam vam Ja neprestano u sjećanju*“ (*Taha*, 20,42); „*...A kada zaboraviš, gospodara se svoga sjeti...*“ (*Al-Kahf*, 18,24).

¹⁵ *Sunan Al-Tirmithi, Kitab al-Da'wat, Bab al-Du'a fi Yawm 'Arafah*, hadis br. 3934.

¹⁶ **U najboljem obličju** - Kršćanstvo i islam imaju podjednako shvaćanje čovjeka stvorenoga u najljepšem obličju i od samoga Božjega daha. Knjiga Postanka kaže: „*Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju On ga stvori, muško i žensko stvori ih.*“ (Post 1,27) i (Post 2,7): „*Gospodin Bog, napravi čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahne dah života. Tako postane čovjek živa duša.*“

Prorok Muhamed je rekao: „*Uistinu je Bog stvorio Adama na svoju sliku.*“ (*Sahih Al-Bukhari, Kitab al-Isti'than*, 1; *Sahih Muslim, Kitab Al-Birr* 115; *Musnad Ibn Hanbal*, 2, 244, 251, 315, 323 i dr.).

„*Mi smo vas stvorili, zatim smo vam oblik dali! A mi smo melekima rekli: 'Ničice padnite Ademu!' Pa svi ničice padoše, osim Iblisa; on bio nije od onih koji ničice padoše.*“ (*Al-Araf*, 7,11); „*Tako mi smokve i masline, i Sinajske gore, i ovoga grada sigurnoga*

,- Mi čovjeka stvaramo u najljepšem skladu, a zatim ćemo ga vratiti na najnižu razinu, ne i one koji vjeruju i dobra djela čine, njima pripada nagrada neprekidna. Pa što te navodi da poričeš Svijet Onaj, zar nije Allah najpravedniji sudac?“ (Al-Tin, 95,1-8); „Allah onaj koji vam je stvorio Zemlju boravištem, a nebo zdanjem, pa vas je oblikovao i vaš lik lijepim dao i ljepotama vas opskrbio. Eto, to vam je Allah, vaš Gospodar! Pa uzvišen neka je Allah, Gospodar svjetova!“ (Al-Ghafir, 40,64); „I kada Gospodar tvoje reče melekima: ‘Na Zemlju ću Ja doista postaviti namjesnika!’ oni upitaše: ‘Zar ćeš na njoj postaviti onoga tko će nered činiti i krv proljevati? A mi Te slavimo, zahvaljujući Ti, i, kako Tebi dolikuje veličamo’. On odgovori: ‘Ja znam što ne znate vi!’ I pouči on Adema imenima stvari svih, a potom ih melekima predoči i zapovjedi: ‘Kažite mi imena njihova, ako istinu govorite!’ ‘Slavljen nek si! –povikaše meleki. Nemamo drugog znanja osim onoga kome si nas poučio Ti! Ti si, zbilja, znalac i mudar!’ ‘O Ademe’ - reče On - obavijesti ih ti o imenima njihovim!’ I kad ih Adem obavijesti o imenima njihovim, On reče: ‘Zar vam nisam rekao da ja doista znam tajnu nebesa i Zemlje i da znam doista ono što na javu iznosite i ono što skrovitim držite?! A kada rekosmo melekima: ‘Ničice padnite Ademu!’ – svi meleki ničice padoše, osim Iblisa. On odbi, i uzoholi se i postade nevjernik. A mi rekosmo: ‘O Ademe, stanujte, ti i žena tvoja u džennetu! Jedite u njemu u izobilju odakle vam je volja! Ali se ne prikućujte ovom drvetu da ne biste zlo sebi nanijeli!’“ (Al-Baqarah 2,30-35).

¹⁷ Sahih Al-Bukhari, Kitab al-Iman, hadis br. 13.

¹⁸ Sahih Muslim, Kitab al-Iman, 67-1, hadis br. 45.

¹⁹ Klasični tumači Kur’ana Časnog slažu se da se ovo odnosi na posljednje pokrete u namazu (predavanje selama – vidi *Tafsir Ibn Kathir, Tafsir Al-Jalalayn*).

²⁰ Abu Ja’far Muhammad Bin Jarir Al-Tabari, *Jami’ al-Bayan fi Ta’wil al-Qur’an*, (Dar al-Kutub Al-’Ilmiyyah, Beirut, Libanon, 1. izd., 1992./1412) tefsir Aal’Imran, 3,64; svezak 3, str. 299-302.

²¹ Prema gramatičarima koje navodi Tabari, riječ „zajednički“ (*sawa’*) u „riječi zajedničkoj između nas i vas“, znači također „pravedan, pošten“ (*adl*).

²² Blaženi Teofilakt ohridski i bugarski arhiepiskop (od 1055. do 1108). Njegov *Komentar* dostupan je i na engleskom jeziku, izdanje Chrysostom Press.

Potpisnici (abecednim redom)

1. Njegovo kraljevsko veličanstvo sultan Muhammadu Sa’ad Ababakar,

dvadeseti sultan Sokota; poglavar muslimana Nigerije

2. Njegova eminencija šeik dr. Hussein Hasan Abakar,

imam muslimana u Čadu; predsjednik Višega vijeća za islamske odnose u Čadu

3. Njegova eminencija prof. dr. Abdul-Salam Al-Abbadi,

predsjednik Univerziteta Aal Al-Bayt; bivši ministar za religijske odnose, Jordan

4. Prof. dr. Taha Abd Al-Rahman,

predsjednik Kruga mudrosti mislilaca i istraživača, Maroko;

direktor Al-Umma Al-Wasat Magazine, Međunarodnog saveza islamskih znanstvenika

5. Imam Feisal Abdul Rauf,

suutemeljitelj i predsjednik društva Cordoba Initiative; utemeljitelj Društva ASMA Društva (America Society for Muslim Advancement); imam mesdžida Al-Farah, New York, NY, SAD

6. Šeik Muhammad Nur Abdullah,

dopredsjednik Vijeća za Fiqh Sjeverne Amerike, SAD

7. Dr. šeik Abd Al-Quddus Abu Salah,

predsjednik Međunarodne lige za islamske etičare; urednik časopisa Journal for Islamic Ethics, Rijad, Saudijska Arabija

8. Njegova eminencija prof. dr. Abd Al-Wahhab bin Ibrahim Abu Solaiman,

član Komiteta senora Uleme, Saudijska Arabija

9. Dr. Lateef Oladimeji Adegbite,

tajnik i pravni savjetnik, Nigerijsko Vrhovno vijeće za islamske poslove

10. Njegova eminencija amb. prof. dr. Akbar Ahmed,

pročelnik Instituta Ibn Khaldun za proučavanje islama, Američki univerzitet u Washingtonu D.C., SAD

11. Njegova eminencija sudac princ Bola Ajibola,

bivši sudac Međunarodnog visokog suda; bivši ministar pravde u Nigeriji; bivši generalni odvjetnik Nigerije; utemeljitelj Univerziteta "Polumjesec" i utemeljitelj Islamskog pokreta Afrike (IMA)

12. Njegova eminencija prof. dr. Kamil Al-Ajlouni,

pročelnik Nacionalnog centra za diabetes; utemeljitelj Jordanskog univerziteta znanosti i tehnologije (JUST), bivši ministar i senator, Jordan

13. Šeik dr. Mohammed Salim Al-'Awa,

generalni tajnik Međunarodnog saveza muslimanskih znanstvenika; pročelnik Egipatskog udruženja za kulturu i dijalog

14. Gospodin Nihad Awad,

nacionalni izvršni direktor i suutemeljitelj Vijeća za američko-islamske odnose (CAIR), SAD

15. Njegova eminencija prof. dr. Al-Hadi Al-Bakkoush,

bivši premijer Tunisa, autor

16. Njegova eminencija šeik Al-Islam dr. Allah-Shakur bin Hemmat Bashazada,

veliki muftija Azerbajdžana i čelnik Muslimanske uprave za Kavkaz

17. Njegova ekscelencija dr. Issam El-Bashir,

generalni tajnik Međunarodnog centra za moderiranje, Kuvajt; bivši ministar za religijske odnose, Sudan

18. Njegova ekscelencija prof. dr. allamah Shaykh Abd Allah bin Mahfuz bin Bayyah,

profesor, Univerzitet kralja Abdul Aziza, Saudijska Arabija; bivši mini-

star pravde, bivši ministar obrazovanja i bivši ministar za religijske poslove, Mauritanija; dopredsjednik Međunarodnog saveza muslimanskih znanstvenika; utemeljitelj i predsjednik Globalnog centra za obnovu i vodstvo

19. Dr. Mohamed Bechari,

predsjednik, Federalno društvo za muslimane u Francuskoj; generalni tajnik Europske islamske konferencije (EIC), Francuska; član međunarodne akademije za Fiqh

20. Prof. dr. Ahmad Shawqi Benbin,

direktor knjižnice Hasaniyya, Moroko

21. Prof. dr. allamah Shaykh Muhammad Sa'id Ramadan Al-Buti,

dekan, Odjel za religiju, Univerzitet Damaska, Sirija

22. Prof. dr. Mustafa Çağrıci,

muftija Istanbula, Turska

23. Njegova eminencija šaik prof. dr. Mustafa Cerić,

veliki muftija i čelnik Uleme Bosne i Hercegovine

24. Profesor Ibrahim Chabbuh,

generalni direktor Kraljevskog instituta Aal al-Bayt za islamsku misao, Jordan; predsjednik Udruženja očuvanje grada Qayrawan, Tunis

25. Njegova ekscelencija prof. dr. Mustafa Cherif,

muslimanski intelektualac; bivši ministar za više obrazovanje i bivši ambasador, Alžir

26. Dr. Caner Dagli,

izvanredni profesor, Roanoke College, SAD

27. Ayatollah prof. dr. seyyed Mostafa Mohaghegh Damad,

dekan odjeljenja za studij islama, Akademija znanosti Iran; profesor prava i islamske filozofije Univerziteta Teheran; član Iranske akademije znanosti, Iran; bivši generalni inspektor Irana

28. Ayatollah seyyed Abu Al-Qasim Al-Deebaji,

imam Zayn Al-Abideen džamije, Kuvajt

29. Njegova ekscelencija prof. dr. Shakir Al-Fahham,

čelnik Akademije za arapsku lingvistiku, Damask; bivši ministar obrazovanja, Sirija

30. Šaik seyyed Hani Fahs,

član Vrhovnog šiitskog odbora, Libanon; član utemeljitelj Arapskog odbora za islamsko-kršćanski dijalog i Stalnog odbora za dijalog u Libanonu

31. Njegova eminencija šaik Salim Falahat,

generalni direktor Muslimanskog bratstva, Jordan

32. Poglavar Abdul Wahab Iyanda Folawiyo,

član, Vrhovno vijeće za islamske poslove u Nigeriji; dopredsjednik, Jama-

at Nasril Islam

33. Njegova eminencija šeik Ravil Gainutdin,

veliki muftija Rusije

34. Sudac Ibrahim Kolapo Sulu Gambari,

sudac Nigerijskog suda; državni dopredsjednik Nigerijskog nogometnog saveza (NFA)

35. Prof. dr. Abd Al-Karim Gharaybeh,

povjesničar i senator, Jordan

36. Njegova ekscelencija prof. dr. Abdullah Yusuf Al-Ghoneim,

direktor Kuvajtskog centra za istraživanje i studije o Kuvajtu; bivši ministar obrazovanja, Kuvajt

37. Njegova ekscelencija prof. dr. Bu Abd Allah bin al-Hajj Muhammad

Al Ghulam Allah,

ministar za religijske poslove, Alžir

38. Prof. dr. Alan Godlas,

dopredsjednik, Odsjek za islamske studije, Univerzitet Georgije, SAD; glavni urednik časopisa Suffi News i Sufism World Report; direktor organizacije Sufis Without Borders

39. Njegova eminencija šeik Nedžad Grabus,

veliki muftija Slovenije

40. Njegova eminencija šeik dr. Al-Habib Ahmad bin Abd Al-Aziz Al-Haddad,

veliki muftija Dubaija, UAE

41. Šeik Al-Habib Ali Mashhour bin Muhammad bin Salim bin Hafeeth,

imam džamije Tarim, vodeći pročelnik Vijeća za Fatwu, Tarim, Jemen

42. Šeik Al-Habib Umar bin Muhammad bin Salim bin Hafeeth,

dekan, Dar Al-Mustafa, Tarim, Jemen

43. Profesor dr. Farouq Hamadah,

profesor znanosti o tradiciji, Mohammad V University, Maroko

44. Šeik Hamza Yusuf Hanson,

utemeljitelj i direktor, Zaytuna Institut, Kalifornija, SAD

45. Njegova eminencija šeik dr. Ahmad Badr Al-Din Hassoun,

veliki muftija Republike Sirije

46. Njegova eminencija šeik sayyed Ali bin Abd Al-Rahman Al-Hashimi,

savjetnik predsjednika za Sudstvo i religijske poslove, UAE

47. Prof. dr. Hasan Hanafi,

muslimanski znanstvenik, Odjel za filozofiju, Univerzitet u Kairu

48. Šeik Kabir Helminski,

šeik Mevlevi Tariqaha; zamjenik direktora Fondacije za knjige, USA

49. **Njegova eminencija šeik Sa'íd Hijjawi,**
glavni znanstvenik Instituta Royal Aal al-Bayt za Islamsku misao; bivši veliki muftija Jordana
50. **Njegova ekscelencija prof. dr. Šeik Ahmad Hlayyel,**
pročelnik islamskog sudstva Jordana; imam suda Hašemita; bivši ministar za religijske poslove
51. **Njegova ekscelencija amb. dr. Murad Hofmann,**
autor i islamski znanstvenik, Njemačka
52. **Njegova ekscelencija dr. Anwar Ibrahim,**
bivši zamjenik premijera Malezije; počasni predsjednik Account Ability
53. **Njegova ekscelencija šeik dr. Izz Al-Din Ibrahim**
savjetnik za poslove kulture, Premijer, UAE
54. **Njegova ekscelencija prof. dr. Ekmeleddin Ihsanoglu,**
generalni tajnik, Organizacija islamske konferencije (OIC)
55. **Njegova ekscelencija prof. dr. Omar Jah,**
tajnik Vijeća muslimanskih znanstvenika, Gambia; profesor islamske civilizacije i misli University of Gambia
56. **Njegova ekscelencija prof. dr. Abbas Al-Jarari,**
savjetnik njegova veličanstva Kralja, Maroko
57. **Šeik Al-Habib Ali Zain Al-Abidin Al-Jifri,**
utemeljitelj i direktor, Taba Institut, UAE
58. **Njegova ekscelencija šeik prof. dr. Ali Jum'a,**
veliki muftija Republike Egipta
59. **Prof. dr. Yahya Mahmud bin Junayd,**
generalni tajnik, Centar Kralj Faisal za istraživanje i islamsko naučavanje, Saudijska Arabija
60. **Dr. Ibrahim Kalin,**
direktor Fondacije SETA, Ankara, Turska; izv. prof. Univerziteta Georgetown, SAD
61. **Njegova ekscelencija amb. Aref Kamal,**
muslimanski znanstvenik, Pakistan
62. **Professor dr. 'Abla Mohammed Kahlawi**
dekan islamskih i arapskih znanosti, Al-Azhar Univerzitet (Fakultet za žene), Egipat
63. **Prof. dr. Said Hibatullah Kamilev,**
direktor, Moskovski institut za islamsku civilizaciju, Ruska Federacija
64. **Prof. dr. hafiz Yusuf Z. Kavakci,**
rezidentni znanstvenik, Islamska udruga sjevernog Teksasa, utemeljitelj i instruktork Akademije Kur'ana IANT, dekan utemeljitelj Islamskog sjemeništa Suffa, Dallas, Teksas, SAD
65. **Šeik dr. Nuh Ha Mim Keller,**

šaik u Redu Shadhili, SAD

66. **Prof. dr. Mohammad Hashim Kamali**,
dekan i profesor, Međunarodni institut islamsku misao i civilizaciju
(ISTAC), Međunarodni islamski institut, Malezija

67. **Šaik Amr Khaled**,
islamski misionar, propovjednik i radijski komentator, Egipat; utemelji-
telj i predsjedatelj, Fondacije Right Start International

68. **Prof. dr. Abd Al-Karim Khalifah**,
predsjednik Jordanske akademije za arapski jezik; bivši predsjednik Jor-
danskog univerziteta

69. **Njegova ekscelencija šaik Ahmad Al-Khalili**,
veliki muftija sultanata Omana

70. **Seyyed Jawad Al-Khoei**,
generalni tajnik Fondacije Al-Khoei International

71. **Šaik dr. Ahmad Kubaisi**,
utemeljitelj Organizacije 'Ulema, Irak

72. **Mr. M. Ali Lakhani**,
utemeljitelj i urednik vjerskog elektroničkog časopisa A Journal of Tradi-
tion and Modernity, Kanada

73. **Dr. Joseph Lumbard**,
izvanredni profesor, Univerzitet Brandeis, SAD

74. **Njegova ekscelencija šaik Mahmood A. Madani**,
generalni tajnik, Jamiat Ulama-i-Hind; član parlamenta, Indija

75. **Njegova ekscelencija prof. dr. Abdel-Kabeer Al-Alawi Al-Madghari**,
generalni direktor Agencije Bayt Mal Al-Qud (Al-Quds Fund); bivši mini-
star za religijske poslove, Maroko

76. **Njegova ekscelencija imam sayyed Al-Sadiq Al-Mahdi**,
bivši glavni ministar Sudana; čelnik pokreta Ansar, Sudan

77. **Njegova ekscelencija prof. dr. Rusmir Mahmutćehajić**,
profesor, univerzitet u Sarajevu; predsjednik Međunarodnog foruma Bo-
sne; bivši dopredsjednik vlade Bosne i Hercegovine

78. **Allamah šaik sayyed Muhammad bin Muhammad Al-Mansour**,
visoki čelnik (Marja') muslimana Zeidi, Jemen

79. **Prof. dr. Bashshar Awwad Marouf**,
bivši rektor Islamskog univerziteta, Irak

80. **Njegova ekscelencija prof. dr. Ahmad Matloub**,
bivši ministar kulture; trenutni predsjednik Iračke akademije znanosti,
Irak

81. **Prof. dr. Ingrid Mattson**,
profesor islamskih nauka i kršćansko-muslimanskih odnosa i direktor,
Islamski Program Chaplaincy, Sjemenište Hartford; predsjednik Islam-

skog društva sjeverne Amerike (ISNA), USA

82. Dr. Yousef Meri,

posebni rezidencijalni znanstvenik, Kraljevski institut za islamsku misao
Aal al-Bayt, Jordan

83. Dr. Jean-Louis Michon,

autor; muslimanski znanstvenik; arhitekt; bivši stručnjak UNESCO-a,
Švicarska

84. Šeik Abu Bakr Ahmad Al-Milibari,

generalni tajnik Udruženja Ahl Al-Sunna, Indija

85. Pehin Dato Haj Suhaili bin Haj Mohiddin,

zamjenik velikog muftije, Bruneji

86. Ayatollah šeik Hussein Muayad,

predsjednik i utemeljitelj, Forum znanja, Bagdad, Irak

87. Prof. dr. Izzedine Umar Musa,

profesor islamske povijesti, Univerzitet kralja Sa'uda, Saudijska Arabija

88. Prof. dr. Mohammad Farouk Al-Nabhan,

bivši direktor Dar Al-Hadith Al-Hasaniya, Maroko

89. Prof. dr. Zaghoul El-Naggar,

profesor, Univerzitet kralja Abd Al-Aziza, Jeddah, Saudijska Arabija; pro-
čelnik Povjerenstva za znanstvene činjenice u Kur'anu Časnom, Vrhovno
vijeće za islamske odnose, Egipat

90. Mr. Sohail Nakhooda,

glavni urednik Islamica Magazine, Jordan

91. Prof. dr. Hisham Nashabeh,

predsjednik Vijeća za visoko obrazovanje; dekan za obrazovanje u Orga-
nizaciji Makassed, Libanon

92. Njegova ekscelencija professor dr. seyyed Hossein Nasr,

univerzitetski profesor za islamske znanosti na Univerzitetu George
Washington, Washington D.C., SAD

93. Prof. dr. Aref Ali Nayed,

bivši profesor na Papinskom institutu za arapske i islamske nauke (PI-
SAI, Rim); bivši profesor na međunarodnom institutu za islamsku misao
i civilizaciju (ISTAC, Malaysia); stariji savjetnik za međuvjerski program
na Teološkom fakultetu u Cambridgeu, UK

94. Njegova ekscelencija šeik Ševko Omerbašić,

veliki muftija Hrvatske

95. Dato dr. Abdul Hamid Othman,

savjetnik njegove ekscelencije premijera Malezije

96. Prof. dr. Ali Ozek,

pročelnik Fondacije za islamske znanstvene nauke, Istanbul, Turska

97. Imam Yahya Sergio Yahe Pallavicini,

dopredsjednik CO.RE.IS., Italija, čelnik Vijeća za naobrazbu i kulturu na Zapadu ISESCO; savjetnik za islamska pitanja ministra za unutarnje poslove

98. Njegova eminencija šejk dr. Nuh Ali Salman Al-Qudah,

veliki muftija Hašemitske kraljevine, Jordan

99. Njegova eminencija dr. Ikrima Said Sabri,

bivši veliki muftija Jeruzalema i cijele Palestine, imam svete džamije Al-Aqse i predsjednik Islamskog visokog vijeća, Palestina

100. Ayatollah Al-Faqih seyyed Hussein Ismail Al-Sadr

Bagdad, Irak

101. Gospodin Muhammad Al-Sammak,

generalni tajnik Nacionalnog vijeća za islamsko-kršćanski dijalog; generalni tajnik za Islamski duhovni samit, Libanon

102. Šejk seyyed Hasan Al-Saqqaf,

direktor Dar Al-Imam Al-Nawawi, Jordan

103. Dr. Ayman Fuad Sayyid,

stručnjak za povijest i stare tekstove, bivši generalni tajnik Dar al-Kutub Al-Misriyya, Kairo, Egipat

104. Prof. dr. Suleiman Abdallah Schleifer,

profesor emeritus, Američki univerzitet u Kairu

105. Dr. seyyed Reza Shah-Kazemi,

autor i muslimanski znanstvenik, UK

106. Dr. Anas Al-Shaikh-Ali,

predsjednik Udruženja muslimanskih socioloških znanstvenika, UK; čelnik Foruma protiv islamofobije i rasizma, UK; akademski savjetnik, IIIT, UK

107. Imam Zaid Shakir,

profesor i znanstvenik, Institut Zaytuna, Kalifornija, SAD

108. Njegova ekscelencija prof. dr. Ali Abdullah Al-Shamlan,

generalni direktor Kuvajtske fondacije za napredak znanosti (KFAS); bivši ministar visokog obrazovanja, Kuvajt

109. Inž. Seyyed Hasan Shariatmadari,

vođa iranske Nacionalne republikanske stranke (INR)

110. Dr. Muhammad Alwani Al-Sharif,

čelnik Europske akademije za islamsku kulturu i znanosti, Brisel, Belgija

111. Njegova ekscelencija dr. Mohammad Abd Al-Ghaffar Al-Sharif,

generalni tajnik ministarstva za religijske poslove, Kuvajt

112. Dr. Tayba Hassan Al-Sharif,

međunarodni dužnosnik za sigurnost; visoki povjerenik Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Darfur, Sudan

113. Prof. Dr. Muhammad bin Sharifa,

bivši rektor Univerziteta Wajda; Maroko; član znanstvenog društva Kraljevske akademije u Maroku

114. Prof. dr. Muzammil H. Siddiqui / u ime cijelog Vijeća za Fiqh Sjeverne Amerike,

islamski znanstvenik i teolog; predsjednik Vijeća za Fiqh Sjeverne Amerike, SAD

115. Shaykh Ahmad bin Sa'ud Al-Siyabi,

generalni tajnik Direktorata velikog muftije u Omanu

116. Al-Haji Yusuf Maitama Sule,

bivši nigerijski predstavnik za Ujedinjene narode; bivši nigerijski ministar za nacionalno vodstvo

117. Prof. dr. Muhammad Abd Al-Rahim Sultan-al-Ulama,

zamjenik dekana za poslove znanstvenog istraživanja, Univerzitet Ujedinjenih Arapskih Emirata, UAE

118. Shaykh dr. Tariq Sweidan,

generalni direktor satelitskog kanala Risalah

119. Njegova eminencija šeik Ahmad Muhammad Muti'i Tamim,

čelnik za religijsku administraciju ukrajinskih muslimana, muftija Ukrajine

120. Njegova eminencija šeik Izz Al-Din Al-Tamimi,

senator; bivši ministar muslimanske pravde, ministar za religijske poslove i veliki muftija Jordana

121. Njegova ekscelencija šeik dr. Tayseer Rajab Al-Tamimi,

islamski ministar pravde za Palestinu; čelnik Palestinskog centra za dijalog religija i civilizacija

122. prof. dr. njegova kraljevska visost princ Ghazi bin Muhammad bin Talal,

osobni savjetnik njegova veličanstva kralja Abdullaha II.; predsjednik Uprave kraljevskog instituta Aal al-Bayt za islamsku misao, Jordan

123. prof. dr. Ammar Al-Talibi,

bivši član parlamenta, profesor filozofije, Univerzitet Alžira

124. Ayatollah šeik Muhammad Ali Taskhiri,

generalni tajnik Svjetske skupštine za približavanje islamskih škola mišljenja (WAPIST), Iran

125. Njegova eminencija prof. dr. šeik Ahmad Muhammad Al-Tayeb,

predsjednik Univerziteta Al-Azhar, bivši veliki muftija Egipta

126. Prof. dr. Muddathir Abdel-Rahim Al-Tayib,

profesor političke znanosti i islamskih nauka, Međunarodni institut islamske misli i civilizacije (ISTAC), Malezija

127. Njegova ekscelencija amb. prof. dr. Abdel-Hadi Al-Tazi,

član Kraljevske akademije Maroka

128. **Njegova eminencija šeik Naim Trnava,**

veliki muftija Kosova

129. **Njegova ekscelenija dr. Abd Al-Aziz bin 'Uthman Al-Tweijiri,**
generalni direktor Organizacije za islamsko obrazovanje, znanost i kulturu (ISESCO)

130. **Njegova ekscelencija prof. dr. Nasaruddin Umar,**

rektor Instituta za uznapredovalo proučavanje Kur'ana; generalni tajnik savjetodavnog vijeća Nahdhatul Ulama; predavač na Državnom islamskom univerzitetu Syarif Hidayatullah, Jakarta, Indonezija

131. **Šeik Muhammad Hasan 'Usayran,**

džafarski muftija Sidona i Al-Zahrani, Libanon

132. **Allamah sudac Mufti Muhammad Taqi Usmani,**

dopredsjednik, Darul Uloom Karachi, Pakistan

133. **Prof. dr. Akhtarul Wasey,**

direktor, Institut Zakir Husain za islamske studije, Univerzitet Jamia Millia Islamiya, India

134. **Šeik dr. Abdal Hakim Murad Winter,**

predavač islamskih znanosti zaklade Šeik Zayed, Teološki fakultet Univerziteta u Cambridgeu; Direktor muslimanskog akademskog povjerenstva, UK

135. **Prof. dr. Mohammed El-Mokhtar Ould Bah,**

predsjednik, Chinguitt Modern University, Mauritanija

136. **Njegova eminencija šeik Muhammad Sodiq Mohammad Yusuf,**

bivši veliki muftija muslimanske duhovne administracije za centralnu Aziju, Uzbekistan; prevodilac i komentator Kur'ana Časnog

137. **Prof. dr. Šeik Wahba Mustafa Al-Zuhayli,**

dekan, Odjel za islamsko pravosuđe, Univerzitet u Damasku, Sirija

138. **Njegova eminencija Sheik Mu'ammara Zukorlić,**

muftija Sandžaka, Srbija

Napomene teološkog redaktora:

- Engleski tekst preuzet s internetske adrese www.acommonword.com; u knjizi *A Common Word Between Us and You*, The Royal Aal Al Bayt Institute for Islamic Thought, Jordan, January 2009, str. 61-74 tiskana su imena i službe 161 novog potpisnika te pozitivne reakcije kršćanskih poglavara i institucija, uključivši papu Benedikta XVI., koji je Papinskom vijeću za međureligijski dijalog povjerio da od 4. do 6. 11. 2008. organizira u Rimu s odabranom skupinom potpisnika Kršćansko-muslimanski forum i potaknuo ih da nastave suradnju (*n. dj.*, 230-252);

- Citati Kur'ana uzimani su iz prijevoda Enesa Karića, objavljenog 1995. u Sarajevu (bosanski prijevod s egzegetskim bilješkama i paralelnim arapskim tekstom Kur'ana; II. cjelovito izdanje 2006. u Bihaću, III. 2008; džepno izdanje s tekstom samo na bosanskom 2006.).

- Citati Staroga i Novog zavjeta uzimani su iz *Jeruzalemske Biblije*, uredili A. Rebić, J. Fućak, B. Duda, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994.

- Potpisnici Pisma u engleskom izvorniku, stavljali su *na arapskom* izreku poštovanja nakon Muhamedova imena koja znači „Bog ga blagoslovio i podario mu mir“, a nakon Isusova imena kraću izreku poštovanja koja znači „Mir bio s njim“. Kako kršćanski čitatelji ne znaju na arapskom te blagoslovne usklike, mi smo te arapske kratice naveli samo prva dva puta uz svako od tih imena.

S engleskog izvornika preveo Dalibor Juranović, student Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sarajevu; teološki redigirao dr. Mato Zovkić.